

Geopolityka Trójmorza

Wojciech Gizicki¹

Katedra Stosunków Międzynarodowych
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
wgizicki@kul.pl

Piotr Łoś

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
piotrlos966@gmail.com

Podziękowania

Prezentowany tekst jest skromnym wyrazem podziękowania dla Pana Profesora Zbigniewa Rykła, obchodzącego Jubileusz pięćdziesięciolecia pracy naukowej, za możliwość kilkuletniej współpracy przy projektach, konferencjach i publikacjach naukowych. Pan Profesor z wielką życzliwością odnosił się do zaproszeń płynących ze strony Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Instytutu Sądecko-Lubelskiego. Szczególnie cenne jest Jego zaangażowanie wyrażane w trosce o jakość i precyzję podejmowanych aktywności naukowych. Ponadto warta podkreślenia jest dbałość Pana Profesora o zachowanie wysokich standardów uniwersyteckich, w tym kultury akademickiej całego środowiska, ze szczególnym wskazaniem na postawy prezentowane przez studentów. Postawa taka powinna być nieodłącznym, kluczowym elementem funkcjonowania każdego uniwersytetu i kadry akademickiej, mimo zmieniającej się rzeczywistości społecznej. *Vivat academia, vivant Professore!*

Autorzy dziękują również anonimowym recenzentom oraz Redakcji za istotną pomoc w dopracowaniu tekstu.

Abstract

The territory of the Three Seas Initiative states, i.e. the region located between the Adriatic, Baltic and Black Seas, constitutes an area of particular importance. This is where noteworthy integra-

---

¹ Autor kontaktowy

tion phenomena occur, which are aimed at improving the subjectivity of this region. The Three Seas Initiative is an interesting project, both academically and politically. It is an attempt at creating a geopolitical initiative whose objective is to strengthen the subjectivity, security and position of its member states. It stems, on the one hand, from the fact that the region is located between Germany and Russia. On the other hand, it is also encouraged by the need to overcome the long-established division of Europe into its 'core' and '(semi-)peripheral' states. Each of the twelve states collaborating within the Initiative has its own, particular goals, which constitute a vital component of its *raison d'état*. In the case of Poland, such additional factors are the fact that the idea was instigated by this very state (along with Croatia) and an active promotion of the Initiative among the other countries located in the region. A challenge which all of the states face is, undoubtedly, the minimisation of the inherent differences. It needs to be emphasised that the Three Seas Initiative is a project aimed at the development of Central Europe. It is not directed against anyone. In particular, its goal is not to compete with the EU. The states belonging to the alliance are closely connected to the idea of integration on a European, within the EU, and Euro-Atlantic, within NATO, scales. The Three Seas Initiative is not aimed against Germany or Russia, either. The states located in the analysed area strive to accomplish common goals, without limiting their inherent subjectivity. The paper attempts to give an account of the opportunities and challenges in this area.

Key words: geopolitics, Central Europe, Three Seas Initiative, regional cooperation, international security

Słowa kluczowe: geopolityka, Europa Środkowa, Trójmorze, współpraca regionalna, bezpieczeństwo międzynarodowe

1. Wstęp

W 1946 r. w Rzymie w ramach Klubu Federalnego Środkowo-Europejskiego powstała idea przyjęcia Karty Wolnego Międzymorza. Autorzy manifestu w 12 postulatach wskazali kluczowe powody i obszary współpracy, jakie były wspólnym interesem państw Europy Środkowo-Wschodniej. Wśród nich szczególnie istotne wydawały się: (1) imperialność ZSRR; (2) podkreślenie tożsamości i wspólnej historii narodów Międzymorza; (3) stworzenie konfederacji wolnych narodów Międzymorza ze wspólną polityką zagraniczną, wspólną obroną, wspólnie kierowaną gospodarką; (4) promowanie wspólnego dziedzictwa, kultury i historii (Międzymorze 1946). Ponadto wyraźnie podkreślono, że od stabilności regionu zależy los 160 mln Europejczyków. Mimo upływu ponad siedemdziesięciu lat od tego wydarzenia wydaje się, że duża część przyjętych założeń jest wciąż aktualna.

Współczesne uwarunkowania międzynarodowe stawiają przed Europą Środkową wiele szans i wyzwań. Wpływają one przy tym zarówno na podmiotowość poszczególnych państw, jak i na poziom bezpieczeństwa w obrębie Morza Adriatyckiego, Morza Bałtyckiego i Morza Czarnego. Koncepcja Międzymorza (łac. *Intermarium*) nie jest nagłą i spontaniczną ideą ostatnich lat (Chodakiewicz 2016; Tomaszewska, Starzyk, 2017; Ištók i inni, 2018). Jej genezy można się doszukiwać w epoce jagiellońskiej, do której chętnie odnoszą się badacze regionu, oraz w okresie międzywojennym XX w. Idea Międzymorza znalazła wówczas swe miejsce w dyplomacji Polski odrodzonej po 123 latach zaborów. Współcześnie, po długim okresie uśpienia spowodowanego wybuchem drugiej wojny światowej oraz podziałem zimnowojennym, Międzymorze odradza się jako koncept gospodarczy w ramach projektu Trójmorza, forsowanego w ramach Unii Europejskiej (UE) i Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO).

W niniejszym tekście podjęto próbę przybliżenia szans i wyzwań związanych z realizacją przedmiotowej idei. Z jednej strony skupiono się na perspektywach oraz środkach niezbędnych do utrzymania podmiotowości, suwerenności i integralności terytorialnej Europy Środkowej, a także wzmocnienia jej spójności i efektywności w UE i NATO. Z drugiej zaś wskazano na wyzwania geopolityczne, związane z konkurencyjnymi ideami forsowanymi przez środowiska intelektualne i polityczne w Niemczech i Rosji. Można więc zapytać, czy idea Trójmorza ma szansę realizacji oraz w jakim kierunku będą podążać podejmowane działania.

Jedną z płaszczyzn analizy są dwie zasadnicze tezy obecne w pracy badawczej Zbigniewa Rykła. Pierwsza z nich jest związana z artykułowaną już przez Romana Dmowskiego zależnością racji stanu Polski od geopolityki. Chodzi oczywiście o położenie między Niemcami a Rosją (Rykiel 2006: 39). Problem ten jest wskazywany w kilku miejscach prezentowanego tekstu. Druga odnosi się do założeń Immanuela Wallersteina związanych z obszarami semiperyferyjnymi. Kluczowe znaczenie ma w tym względzie konieczność pokonywania przez Europę Środkową przekonań obecnych w tzw. elitach politycznych Europy Zachodniej, opartych na kategoriach „rdzenia” i „(semi)peryferii” (Rykiel 2006: 232 i dalsze).

2. Międzymorze jako idea kształtowania bezpieczeństwa w Europie Środkowej

Podstawą współpracy państw tworzących Trójmorze jest projekt Międzymorza, geopolitycznego trójkąta, wyznaczonego przez Adriatyk, Bałtyk i Morze Czarne. Region ten stanowi kluczową przestrzeń w kształtowaniu bezpieczeństwa Europy. Ludy zamieszkujące ten obszar były sobie bliskie, dlatego więc (choć nie zawsze łatwo i jednomyślnie) podejmowały wielostronną współpracę. Podstawowe znaczenie dla zrozumienia specyfiki podejmowanych aktywności ma badanie epoki jagiellońskiej (Korporowicz i inni, 2017). Zawiązana Unia Lubelska, będąca podstawą współpracy ówczesnej Polski i Litwy, zainicjowała powstanie Rzeczypospolitej Obójga Narodów, państwa stanowiącego potęgę polityczno-militarną w Europie przez ponad 200 lat (1569-1795). Rozbiory Rzeczypospolitej, marginalizacja polityczna oraz ucisk narodów między Rosją a Niemcami od końca XVIII do początków XX w. uświadamiały jeszcze bardziej potrzebę współpracy na rzecz podmiotowości Europy Środkowej. Próby odbudowy państwowości, podejmowane w okresie zrywów narodowyzwoleńczych XIX w., zostały zrealizowane po pierwszej wojnie światowej. Wiele państw leżących w obszarze Międzymorza uzyskało upragnioną niepodległość. W latach 1918-1939 starały się one podejmować próby ściślejszej kooperacji, zwłaszcza w celu utrzymania niezależności od Niemiec i Rosji. Druga wojna światowa oraz porządek pojałtański zahamowały rozwój współpracy państw Międzymorza na niemal 50 lat. Wspólnota interesów pozostawała jednak żywa. Po przemianach politycznych końca XX w. (m. in. po upadku ZSRR) państwa regionu ponownie podjęły współpracę na rzecz wzmocnienia swojej podmiotowości i niezależności. Przykładem tego są kolejne inicjatywy, m. in. Grupa Wyszehradzka (Gizicki 2013), Bukaresztańska Dziewiątka i Trójmorze (Polski Przegląd Dyplomatyczny, 2017). Wszystkie te działania pozwalają uzyskać pełniejszy wpływ na sytuację w regionie. Idea Międzymorza nie jest więc jedynie konstruktem teoretycznym. Stanowi wartość opartą na trwałej wizji kształtowania ładu międzynarodowego powiązaną zarówno wspólnymi interesami politycznymi i gospodarczymi (Soskin 2017), jakkolwiek jednak spoiwem tejże jest swoista tożsamość, wspólne dziedzictwo kulturowe i historyczne. Fakt ten jest wyraźnie dostrzegalny w pracach kilku myślicieli, m.in. Tomáša Masaryka,

Oskara Haleckiego, Jenő Szűcsa i Milana Kundery. W wielu kwestiach podobnie argumentują współcześni badacze zajmujący się Europą Środkową, przede wszystkim Timothy G. Ash, Norman Davies i Gerard Delanty.

3. Trójmorze jako szansa wzmocnienia podmiotowości Europy Środkowej

W latach dziewięćdziesiątych XX w., kiedy erozji uległ zimnowojenny układ sił, część środowisk politycznych w Europie Środkowej proponowała utworzenie bloku współpracy państw leżących między Niemcami a Rosją. W tamtym okresie zrealizowanie podobnego konstruktum okazało się niemożliwe, między innymi wskutek słabości politycznej państw, które nie okrzepły w swej suwerenności. Perspektywa ta uległa przeobrażeniu na skutek rozszerzenia UE o nowych członków w 2004 i 2007 roku. Skutkiem wzmocnienia państw Europy Środkowej jest obecna próba stworzenia strefy współpracy Trójmorza. Założenia i cele tej inicjatywy mają się skupiać na rozwiązaniach pragmatycznych (Turczyński 2017).

Grupa Inicjatywna Państw Trójmorza powstała w 2015 roku. Jej celem jest wzmocnienie podmiotowości, bezpieczeństwa i wzrost poziomu gospodarczego państw Europy Środkowej. Inicjatorami projektu byli prezydenci Polski, Andrzeja Duda, i Chorwacji Kolinda Grabar-Kitarović. Projekt jest szansą dla całego regionu osiągnięcia podmiotowej pozycji na arenie międzynarodowej i stworzenie takiej architektury bezpieczeństwa, która da poczucie stabilności obywatelom dwunastu państw, jakie stały się częścią inicjatywy². Pierwszy szczyt Trójmorza odbył się w dniach 25-26 sierpnia 2016 roku w Dubrowniku. We wspólnej deklaracji określono cele przyświecające tej inicjatywie. Wśród nich znalazła się współpraca w dziedzinie energetyki, transportu i komunikacji cyfrowej (Wojcieszak 2018). Fundamentem współpracy mają być projekty gospodarcze. Drugi szczyt Trójmorza odbył się w dniach 5-6 lipca 2017 r. w Warszawie. Gościem specjalnym spotkania był prezydent Stanów Zjednoczonych, Donald Trump, który wyraził pełne poparcie dla projektu. Trzecie spotkanie przywódców państw Trójmorza odbyło się w dniach 17-18 września 2018 r. w Bukareszcie. Główną decyzją podjętą podczas tego szczytu było

---

² Austrii, Bułgarii, Chorwacji, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Słowacji, Słowenii i Węgier.

powołanie specjalnego funduszu inwestycyjnego w dziedzinie infrastruktury i energetyki, o budżecie w wysokości 5 mld EUR.

Państwa, które zdecydowały się włączyć do projektu Trójmorza, łączy tożsamość geograficzna, historyczna i polityczna. Istnieje jednak wiele wyzwań i przeszkód mogących utrudniać cały proces współpracy (Eberhardt i inni, 2017). Wśród problemów regionu należy wymienić kryzysy etniczne (np. węgiersko-rumuński w Siedmiogrodzie i serbsko-chorwacko-słoweński w byłej Jugosławii), graniczne (polsko-czeski o Śląsk Cieszyński i rumuńsko-bułgarski o południową Dobrudżę), a także językowe (spór słowacko-węgierski w południowej Słowacji) – (Baziur 2018). Przeszkody te schodzą jednak na dalszy plan wobec wyzwań, jakie rysują się przed całym regionem. Wynikają one z różnych przyczyn. Wśród nich wymienia się zwłaszcza: (1) powrót imperialnej polityki Rosji (wyrażonej przez aneksję Półwyspu Krymskiego oraz wojnę hybrydową na wschodzie Ukrainy); (2) kryzys migracyjny w UE; (3) coraz większe zagrożenie terrorystyczne. Poważną kwestią jest także kryzys tożsamości europejskiej. Znajduje on wyraz w krytyce państw narodowych jako konstrukt przestarzałego i nieefektywnego, w którego miejsce ma wejść polityka multikulturalizmu i mocniejszego sfederalizowania UE (Szczerki 2017). Z tych powodów znaczenie konfliktów historycznych i etnicznych ulega stopniowemu zatarciu na rzecz takiego unormowania wielostronnych stosunków, aby możliwe było osiągnięcie wzajemnie korzystnej współpracy międzynarodowej. Może to wpłynąć na poprawę bezpieczeństwa regionalnego, zarówno na pomoście bałtycko-czarnomorskim, jak i bałtycko-adriatyckim.

Przywódcy państw Trójmorza zaznaczają, że ich inicjatywa nie jest alternatywą wobec UE. Poziom poparcia dla integracji euroatlantyckiej jest w regionie wysoki. Inicjatywa daje szansę wzmocnienia więzi regionalnych i zwiększenia efektywności gospodarek państw tworzących Trójmorze. Wynika to z konieczności odbudowywania potencjału ekonomicznego, zahamowanego w wyniku założeń systemu gospodarki centralnie planowanej. W opinii Andrzeja Dudy, Trójmorze to projekt przede wszystkim gospodarczo-infrastrukturalny, nie zaś bezpośrednio polityczny. Sprawna realizacja tej idei przyczyni się więc zarówno do wzmocnienia potencjału

ekonomicznego, jak i może skutkować wzrostem siły politycznej regionu (Sienkiewicz 2016).

Najważniejsze miejsce w opisywanej koncepcji zajmują: energetyka, transport, cyfryzacja oraz nieskrępowana uciążliwymi barierami wymiana handlowa (Ukielski 2016). Mimo że koncepcja Trójmorza jest stosunkowo nowa, istnieje już kilka istotnych projektów inwestycyjnych podjętych przez państwa wchodzące w skład inicjatywy. Wśród nich znajduje się korytarz energetyczny przebiegający wzdłuż osi północ-południe, który docelowo ma połączyć terminal gazowy w Świnoujściu ze znajdującym się w Chorwacji odpowiednikiem. Ma to poprawić bezpieczeństwo przesyłania tego surowca energetycznego. Drugim flagowym projektem jest szlak lądowy łączący wybrzeże Bałtyku z Półwyspem Bałkańskim, o nazwie Via Carpatia. Droga ta ma się stać częścią programu UE, zwanego transeuropejską siecią transportową (TEN-T) i przebiegać z Kłajpedy przez Kowno, Białystok, Lublin, Rzeszów, Koszyce, Debreczyn do Konstancy. Projektowany jest również dalszy odcinek trasy, który połączy Bałtyk bezpośrednim szlakiem lądowym z Morzem Egejskim poprzez port w Salonikach. Projekty infrastrukturalne mają w swych założeniach służyć rozwojowi państw Trójmorza, są jednak korzystne również dla inwestorów z Europy Zachodniej, gdyż zwiększają atrakcyjność regionu, przyczyniając się do rozwoju konkurencyjności w UE.

Filarem Trójmorza są państwa należące do Grupy Wyszehradzkiej. Wspólnie z pozostałymi partnerami regionu mają znaczny potencjał gospodarczy i polityczny. Wspólny rynek państw V4 dostarcza Niemcom więcej zysków niż gospodarka Francji. Wymiana gospodarcza między Niemcami a Polską osiąga wyższe wyniki niż między Niemcami a Rosją. Dla Polski eksport do Czech jest bardziej intensywny niż do Rosji. Ponadto stabilność wymiany, unikanie animozji politycznych, brak wzajemnie nakładanych sankcji i embarga oraz bliskość geograficzna sprzyjają osiągnięciu przez wszystkie strony relatywnie korzystnych współpracy gospodarczej.

Problemem, z jakim muszą mierzyć się niemal wszystkie państwa Trójmorza, jest uzależnienie od importu surowców energetycznych z rynku rosyjskiego (Bieliszczuk 2017). Z tego względu żywotną kwestią jest dywersyfikacja źródeł pozyskiwania gazu i ropy. Po raz kolejny pojawia się więc zagadnienie korytarza północ-

południe, który docelowo ma łączyć terminale ciekłego gazu ziemnego w Polsce i Chorwacji. Scalenie tego projektu, biegnącego przez Czechy, Słowację i Węgry, z gazociągiem Baltic Pipe dostarczającym gaz norweski oraz zwiększenie dostaw LNG z państw trzecich (np. Stanów Zjednoczonych) przyczyni się do zwiększenia niezależności regionu od monopolisty rosyjskiego. Całość przedsięwzięcia jest niewątpliwie korzystna dla Europy, gdyż wspomaga utworzenie jednolitego rynku surowcowego. Potwierdzeniem tej tezy jest nadanie przez Komisję Europejską wyżej wymienionej inwestycji statusu Projektu o Wspólnym Interesie. W tym kontekście ważne jest wsparcie, jakiego udzielił Trójmorzu prezydent Stanów Zjednoczonych Donald Trump w Warszawie w lipcu 2017 roku. Zadeklarował przy tym poparcie dla państw europejskich w sprawie dywersyfikacji dostawców energetycznych. Jest to korzystne z punktu widzenia gospodarek europejskich, ale także amerykańskiej, która szuka odbiorców dla produkowanego ciekłego gazu ziemnego.

4. Trójmorze w świetle planów i działań politycznych Niemiec i Rosji

Realizacja idei Międzymorza napotykała w przeszłości wiele trudności ze strony Niemiec i Rosji. Dotyczyło to nie tylko faktycznych działań, ale także teoretycznych wizji. Koncepcja zagospodarowania Europy Środkowej była prezentowana w kilku teoriach filozoficznych i politycznych. Nierzadko jawnie głosiły one potrzebę dominacji w Europie ze strony obu mocarstw. Fakt, że ich cele były zbieżne, rodził niebezpieczeństwo konfrontacji, w wyniku której państwa Europy Środkowej traciły podmiotowość, a nawet niepodległość.

Najbardziej znaną wersją objęcia Europy Środkowej patronatem Niemiec była koncepcja Mitteleuropy. Projekt ten prezentował różnorodną formę dominacji Niemiec. Jedne z nich były odbierane jako konstrukt ideologiczny (Joseph Partsch), inne jako realne wizje polityczne. W obu przypadkach można było odnaleźć pomysły imperialistyczne (Friedrich List, Paul de Legarde), lub wręcz nacjonalistyczne, jak i bardziej ukierunkowane na stworzenie konkretnego programu polityczno-terytorialnego (Freidrich Naumann). Punktem wspólnym było jednoznaczne wskazanie na wzmocnienie pozycji Niemiec w Europie (Eberhardt 2005). Nie zawsze musiało się to odbywać kosztem narodów i państw Europy Środkowej. Wspominany

Friedrich Naumann wspominał w swojej koncepcji m. in. o odrzuceniu siły militarnej i aneksji innych podmiotów, w tym Polski. Podkreślał wręcz konieczność włączenia do budowy silnej Europy (pod przywództwem Niemiec) również niepodległej Polski. Nie uchroniło to jednak tego myśliciela od doszukiwania się w jego idei usprawiedliwienia dla niemieckich idei militarystycznych i ekspansjonistycznych oraz krytyki ze strony części polityków we Francji i Wielkiej Brytanii, obawiających się marginalizacji własnych państw.

System powersalski położył kres niemieckim aspiracjom geopolitycznym w Europie Środkowej. Powstanie nowych, niepodległych państw oraz dezintegracja Monarchii Austro-Węgierskiej dały początek nowej architekturze bezpieczeństwa. W połączeniu z narzuconymi Niemcom rekompensatami zahamowano aspiracje Rzeszy do przewodzenia większemu blokowi państw (Wolff-Powęska 1979). Burzliwy okres drugiej wojny światowej także nie przyniósł Niemcom korzystnych rozstrzygnięć. Decyzje podjęte przez Aliantów w Jałcie i Poczdamie na dziesięciolecie przekreśliły wszelkie plany niemieckich strategów. Dopiero upadek systemu komunistycznego w Europie, rozpad ZSRR i połączenie dwóch państw niemieckich pod koniec XX w. stworzyły nową, korzystną z niemieckiej perspektywy sytuację geopolityczną.

Zjednoczone Niemcy stały się siłą przewodnią w formującej się coraz bardziej na kształt superpaństwa UE. Akcesja do jej struktur państw Europy Środkowo-Wschodniej jeszcze bardziej wzmocniła pozycję Niemiec, które stały się ich głównym partnerem gospodarczym. Mimo że oficjalnie koncepcja Mitteleuropy nie występuje w retoryce niemieckiej, warto przyjrzeć się jej założeniom i porównać ze stanem faktycznym obowiązującym w zjednoczonej Europie. Dla państw leżących w strefie Międzymorza geopolityka w myśl założeń koncepcji Mitteleuropy powinna być traktowana jako wyzwanie ze względu na jej dwuznaczność. Z jednej strony daje bowiem impuls do rozwoju ekonomicznego, z drugiej zaś kwestionuje kwestię niezależności gospodarczej. Umiejętnie prowadzona polityka może jednak doprowadzić do twórczego wykorzystania tej niemieckiej idei, zwłaszcza że reprezentuje ona tę samą cywilizację zachodnią, w ramach której funkcjonuje większa część kontynentu europejskiego.

Wizje zagospodarowania „bliskiej zagranicy”, w tym Europy Środkowej, pojawiające się w Rosji, były jeszcze bardziej radykalne. Rosja przez wieki nie ukrywała swoich imperialnych planów wobec Europy Środkowej (Eberhardt 2005). Jej polityka zagraniczna, wzmacniana przez służby specjalne i wojsko, jest w praktyce antyeuroatlantycka. Kluczową ideologią porządkującą system polityczny w Europie pod przywództwem Rosji jest eurazjatyzm. W jego ramach kluczową rolę terytorialną i demograficzną pełni Rosja, jako dominator na niepodzielnej przestrzeni kontynentu Eurazji (Sykulski 2013). W wizji tej (opartej m. in. na poglądach Halforda Johna Mackindera i Władimira Łamańskiego), Rosja spełnia rolę krzewiciela cywilizacji euroazjatyckiej oraz promotora swoich celów politycznych za pomocą religii prawosławnej (jako przeciwwagi dla destrukcyjnego, według elit rosyjskich, katolicyzmu). Koncepcja ta zakłada przy tym wyraźny podział na trzy sfery wpływów na kontynencie eurazjatyckim: zachodnią, rosyjską (z włączoną w nią w zdecydowanej większości Europę Środkową) i azjatycką. Krzewienie nowej cywilizacji euroazjatyckiej pod przywództwem Rosji musi odbywać się na poziomie ścisłej wspólnoty historycznej, geograficznej i ekonomicznej. Zdecydowanym wsparciem tego celu jest ekspansja, siła militarna i polityczna.

Lata trzydzieste XX w. i okres drugiej wojny światowej doprowadziły do spadku popularności koncepcji eurazjatyizmu. Okres powojenny także nie przyniósł niczego nowego w jej rozwoju, a jej znaczenie systematycznie malało. Odrodzenie Eurazji jako konstruktu geopolitycznego nastąpiło już po rozpadzie ZSRR (Sykulski 2017), w epoce nowego państwa rosyjskiego. Jest to związane z postacią Aleksandra Dugina (Dębski 1998; Dugin 2000), który uważa, podobnie jak prekursorzy eurazjatyizmu, że zmiany polityczne i ekonomiczne, jakie nastąpiły w latach dziewięćdziesiątych XX w. i doprowadziły do degradacji mocarstwowej pozycji Rosji, są jedynie etapem przejściowym w procesie tworzenia imperium kontynentalnego. A. Dugin prezentuje swoisty neoeurazjatyzm. Owa modyfikacja klasycznych wizji dominacji Rosji w Eurazji wyraźnie obejmuje także Europę Środkową, w tym kontrolę nad utraconymi w wyniku rozpadu ZSRR państwami spoza „bliskiej zagranicy”. Założenie A. Dugina opiera się także na sojuszu Rosji i Niemiec. W tym przypadku chodzi o umiejętne wsparcie obu mocarstw na poziomie politycznym i gospodarczym.

W wizji tej szczególnie istotny wydaje się los Ukrainy (włączonej do Rosji) i Polski (podzielonej między Rosję i Niemcy).

Ruch eurazjatycki we współczesnej Rosji staje się coraz bardziej popularny, zwłaszcza wśród decydentów. W narodzie, który doznał symbolicznej klęski w pośredniej, zimnowojennej konfrontacji ze Stanami Zjednoczonymi i utracił imperium, dokonuje się inżynierii społecznej nastawionej na poparcie idei odbudowy dawnej potęgi. Prezydent Władimir Putin odnosi się pozytywnie do koncepcji eurazjatyizmu, podkreślając rosyjską dwubiegunowość, tj. silne oddziaływanie na system polityczny, ekonomiczny, społeczny i kulturowy Wschodu i Zachodu. Według części badaczy, eurazjatyzm to jedno z największych osiągnięć rosyjskiej myśli politycznej XX w., które może się stać odpowiedzią na zagrożenia, jakie stoją obecnie przed Rosją. Idea ta staje się zagrożeniem dla państw, które w wyniku realizacji tej koncepcji są narażone na utratę swej niezależności. Zagrożenie to dotyczy znacznej części państw z Europy Środkowej.

Historycznie ukształtowane polityczne idee zagospodarowania Europy Środkowej są więc obecne we współczesnych Niemczech i Rosji. Stąd też kooperacja państw Trójmorza budzi obawy w części niemieckich (Dahl 2018) i rosyjskich kręgów politycznych. Oba państwa historycznie uznają region Europy Środkowej za swoją strefę wpływów. W Niemczech obserwatorzy często wyrażają zaniepokojenie wynikające z faktu, iż Trójmorze może zahamować hegemonię gospodarki niemieckiej w tej części kontynentu. Ponadto fałszuje się rzeczywistość przez wskazanie na środkowoeuropejskie zagrożenia nacjonalizmem i rządami autorytarnymi (Śniarowski 2017). Jednym z głównych punktów spornych pozostaje projekt gazociągu Nord Stream II, przeciw któremu państwa Trójmorza otwarcie występują. Ma on kluczowe znaczenie w rozwijaniu interesów niemieckich i rosyjskich. Realizacja postulatów Trójmorza w dziedzinie dywersyfikacji dostaw surowców energetycznych niewątpliwie uderzy w interesy gospodarcze Rosji, opierającej swój budżet głównie na ich eksporcie³, nierzadko z wykorzystaniem praktyki politycznego wpływu lub wręcz

---

³ Według danych Ministerstwa Zasobów Naturalnych i Ekologii Rosji, w 2018 r. sprzedaż surowców naturalnych (ropy i gazu) osiągnęła poziom niemal 53% całego eksportu. Wartość pieniężną określono na niemal 240 mld USD.

szantażu energetycznego. Być może jednak Rosja zda sobie sprawę z prawa innych państw i narodów do posiadania silnej podmiotowości i suwerenności.

Odpowiedzią na te zarzuty muszą być jasne deklaracje i rzeczowe działania. Celem Trójmorza nie jest działanie antyniemieckie ani antyrosyjskie, lecz utrzymanie poprawnych stosunków wzajemnych przy jednoczesnej poprawie konkurencyjności gospodarek państw Europy Środkowej. Wyzwaniem dla państw regionu staje się utrzymanie dobrych relacji w ramach instytucji euroatlantyckich (UE, NATO), przy jednoczesnym niedopuszczeniu do rozwoju strategicznego partnerstwa na linii Berlin-Moskwa. Szansą osiągnięcia tego celu jest chęć udziału w pracach Trójmorza wyrażona przez kanclerz Niemiec Angelę Merkel w 2018 roku. Wskazuje to na potencjał i znaczenie analizowanego projektu.

5. Wnioski

Trójmorze ma szansę skutecznego prowadzenia wspólnych projektów. Istotne jest, by nie wychodziły one poza obszar określony podczas powołania inicjatywy. Jakkolwiek jednak, biorąc pod uwagę złożoność tego projektu oraz niełatwe uwarunkowania polityczne w regionie, perspektywy tej koncepcji nie są jednoznaczne i możliwe do realizacji w krótkiej perspektywie. O ile inicjatorzy koncepcji, tj. Polska i Chorwacja, bez wątplenia będą dążyć do realizacji celów stawianych Trójmorzu, o tyle postawa pozostałych państw może być zmienna i podatna na wpływy z zewnątrz. W tym kontekście zasadne wydaje się ciągle lobbowanie za podstawowymi założeniami Trójmorza, zarówno w samej Europie Środkowej, jak i w najbliższym sąsiedztwie. Kluczowe będzie stałe poparcie Stanów Zjednoczonych. Oprócz tego uzasadnione z punktu widzenia gospodarczego i politycznego będzie zaproszenie do projektu państw, których percepcja podmiotowości i bezpieczeństwa regionalnego jest zbliżona do Trójmorza. Wśród takich wymienia się państwa skandynawskie, ale też Ukrainę. Nie ulega wątpliwości, że analizowany projekt jest ambitny. Może znacznie wpłynąć na wzrost podmiotowości Europy Środkowej oraz szeroko rozumiane bezpieczeństwo w regionie. Najbliższa przyszłość pokaże, czy państwa Trójmorza, leżące bezpośrednio między Rosją a Niemcami i inne, wykorzystają szansę, jaka stoi przed nimi dla zbudowania mocnej pozycji politycznej i ekonomicznej, także

w ramach UE. Może to spowodować zmianę myślenia i przekonania opartego na założeniu trwałego istnienia rdzenia i (semi)peryferii w Europie. Dla utrzymania stabilizacji w regionie zasadnicze jest uniknięcie błędów z przeszłości, gdy ambitne idee pozostawały jedynie elementem retoryki politycznej, nie wychodząc poza założenia, plany i projekty.

6. Literatura

- Baziur G., 2018: Trójmorze jako koncepcja bezpieczeństwa i rozwoju ekonomicznego Europy Wschodniej: „Przegląd Geopolityczny”, 23, 24-38
- Bieliszczuk B., 2017: Trójmorze: współpraca na rzecz unijnego i regionalnego rynku gazu: „Biuletyn PISM”, 63.
- Chodakiewicz M. J., 2016: Międzymorze. Warszawa. 3S Media.
- Dahl M., 2018: The Three Seas Concept from the German Perspective: „Studia Europejskie”, 2, 59-72.
- Dębski S., 1998: Geopolityczna przyszłość Rosji. „Arcana”, 1, 88-101.
- Dugin A., 1997: Osnovy geopolityki. Moskwa: Arktogeja.
- Eberhardt P., 2005: Geneza niemieckiej koncepcji „Mitteleuropy”. „Przegląd Geograficzny”, 77, 463-483.
- Eberhardt P., 2005: Rosyjski eurazjatyzm i jego konsekwencje geopolityczne. „Przegląd Geograficzny”, 77, 171-192.
- Eberhardt P., Dobija M., Siedlecka S., Sułkowski M., Żurawski vel Grajewski P., 2017: Ekonomiczne i kulturowe podstawy Trójmorza. „Arcana”, 137, 19-39.
- Gizicki W., 2013: A Security Community. Poland and Her Visegrad Allies: the Czech Republic, Hungary, Slovakia. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ištók R., Kozárová I., Polačková A., 2018: The Intermarium as a Polish Geopolitical Concept in History and in the Present. „Geopolitics”, 11.03.209;
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14650045.2018.1551206>.
- Korporowicz L., Jaskuła S., Stefanovič M., Plichta P., 2017: Jagiellonian ideas towards the challenges of modern Times. Kraków: Wydawnictwo UJ
- Międzymorze, 1946: Rzym: Klub Federalny Środkowo-Europejski.

- Rykiel Z., 2006: Podstawy geografii politycznej. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Sienkiewicz M., 2016: Koncepcja Trójmorza w polityce zagranicznej Polski po 2015 roku. „Dyplomacja i Bezpieczeństwo”, 1, 139-151.
- Soskin O., 2017: «Intermarium» project: civilization, Christian and economic-regional dimensions: „Economic Annals-XXI”, 11-12, 86-92.
- Sykulski L., 2013: Integracja polityczna Eurazji we współczesnej rosyjskiej myśli geopolitycznej; w: P. Eberhardt: Studia nad geopolityką XX wieku. Warszawa: IGiPZ PAN; 349-365.
- Sykulski L., 2017: Rosyjska myśl geopolityczna po upadku komunizmu. „Przegląd Geopolityczny”, 21, 88-100.
- Szczerski K., 2017: Utopia europejska. Kryzys integracji i polska inicjatywa naprawy. Kraków: Biały Kruk.
- Śniarowski T., 2017: Międzymorze to byłby koniec dominacji Niemiec w Europie. „Süddeutsche Zeitung”, 11.03.2019;
<http://wolnosc24.pl/2017/06/29/sueddeutsche-zeitung-miedzymorze-to-bylyby-koniec-dominacji-niemiec-w-europie/>.
- Tomaszewska N., Starzyk A., 2017: Conception of Intermarium in Polish foreign Policy in XXI Century. „Torun International Studies”, 1, 15-28.
- Gniazdowski M., 2017: Trójmorze - nowy instrument w polskiej polityce zagranicznej. „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, 4, 79-82.
- Turczyński P., 2017: Potencjał militarny Europy Środkowej - znaczenie w systemie NATO, relacje w obrębie Unii Europejskiej, w kręgu własnym i globalnym. „Wschodnioznawstwo”, 11, 57-71.
- Ukielski P., 2016: Mapa Trójmorza. Przegląd punktów wspólnych i rozbieżności w polityce 12 państw regionu. „Raport Centrum Analiz Klubu Jagiellońskiego”, 3, 8-10.
- Wojcieszak Ł. 2018: Bezpieczeństwo energetyczne państw Trójmorza - wyzwania i perspektywy; w: L. Karczewski, H. Kretek (red.): Biznes i zarządzanie a bezpieczeństwo w Polsce i na świecie. Opole: Wydawnictwo UO; 131-142.

Wolff-Powęska A., 1979: Doktryna geopolityki w Niemczech. Poznań. Instytut Zachodni.

Wpłynęło/received 08.04.2019; poprawiono/revised 25.05.2019